

Een conservatief handboek over filosofie voor de sociale wetenschappen

Reinoud Bosch*

I.C. Jarvie & J. Zamora-Bonilla (Eds.), The SAGE handbook of the philosophy of social sciences. Los Angeles: SAGE Publications, 2011, 749 pagina's, ISBN 978-1-84787-400-9, \$150 (hardback).

Toen *The SAGE handbook of the philosophy of the social sciences* uitkwam, wist ik niet hoe snel ik een exemplaar te pakken moest krijgen. Omdat ik wel eens op dit gebied publiceer, was ik bang dat mijn kennis achterliep bij de internationale 'voorhoede'. Na lezing van het handboek kan ik gerust ademen. Dit is een conservatief handboek waarin weliswaar een aantal interessante ideeën staat, maar weinig nieuwe inzichten te vinden zijn. Daarnaast zijn er twee hoofdstukken die tot diepere inzichten kunnen leiden, zoals ik hieronder zal aangeven. Het handboek bestaat uit een inleiding, vier omvangrijke delen over respectievelijk de ontwikkeling van de wetenschapsfilosofie, sociale ontologie, paradigma's en methodologie, en een epiloog. In totaal bevat het handboek 39 hoofdstukken.

Twee interessante hoofdstukken voor kwalitatieve onderzoekers

Voor kwalitatieve onderzoekers zijn vooral de bijdrage van Kögler over fenomenologie, hermeneutiek en etnomethodologie in het deel over paradigma's en die van Derksen en Beaulieu over sociale technologie in het deel over methodologie interessant.

Kögler geeft aan dat we in ons proces van begrijpen altijd voorbegrippen inbrengen en dat dit onontkoombaar leidt tot een hermeneutische cirkel. Het geheel van onze voorbegrippen biedt ons de mogelijkheid om iets te onderzoeken, maar onder de invloed van het begrip van het onderzochte wordt ons geheel van begrippen gewijzigd. Dit heen en weer gaan tussen het geheel van onze begrippen en het begrip van wat onderzocht wordt – met andere woorden, het heen en weer gaan tussen het geheel en delen van het geheel – is wat onder 'hermeneutische cirkel' wordt verstaan. Köglers voorstel voor een fenomenologisch-hermeneutische benadering behelst de poging om in de eerste plaats te komen tot een plausible interpretatie van de betekenis van een intentionele handeling. Vervolgens is het Köglers doel een overtuigend causaal argument te bieden om aan te tonen dat deze geïnterpreteerde betekenis een verklaring biedt voor de motivatie van degene die handelt. Met andere woorden, de uitkomst van een fenomenologisch-hermeneutische benadering is een plausibel argument waarmee de motivatie van

* Dr. R. Bosch is redactiesecretaris van KWALON en senior onderzoeker aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam. E-mail: reinoudbosch@hotmail.com.

degene die handelt causaal gerelateerd wordt aan de betekenis die door de onderzoeker aan de handeling wordt toegekend.

Volgens Kögler zijn hiervoor een begrip van de context en een reconstructieve dialoog met degene die handelt, vereist. Hij pleit voor een combinatie van Schütz' fenomenologie en Garfinkels etnomethodologie. Volgens de fenomenologie *à la Schütz* construeren degenen die handelen de sociale wereld interactief door hun interpreterende activiteiten. Garfinkels etnomethodologie benadrukt het belang van reflexieve normatieve verwachtingen in concrete sociale situaties. Daarnaast geeft Kögler aan dat het belangrijk is te letten op praktische vaardigheden, gebruiken, de sociale omgeving en sociale macht. Al deze factoren spelen een rol in het causale verband tussen de motivatie van degene die handelt en de geïnterpreteerde betekenis van de handeling, en de geïnterpreteerde betekenis van de handeling binnen een bepaalde maatschappelijke context. Helaas ontbreekt een bespreking van Webers concept van relatie (*Beziehung*) en de kwalitatieve en kwantitatieve methodologieën die uit Webers werk zijn ontsproten – met name via Lazarsfeld (Lazarsfeld & Oberschall, 1965) en Glaser en Strauss (1967). Ook ontbreken verwijzingen naar de cognitieve psychologie en de literatuur die zich bezighoudt met machtsrelaties. De cognitieve psychologie biedt talloze handvatten voor het uitwerken van een causaal verband tussen motivatie en betekenis van een handeling (Anderson, 2010). De literatuur over macht kan middelen bieden voor de interpretatie van de betekenis van een bepaalde handeling in een specifieke sociale situatie (Scott, 2001).

Derksen en Beaulieu pleiten voor herinvoering van het concept 'sociale technologie'. In aansluiting bij Foucault en Latour definiëren ze 'sociale technologie' als een geheel van praktijken die 'versies van menselijkheid en socialiteit' produceren. De term socialiteit verwijst hierbij naar een zeer algemeen sociaal begrip, namelijk 'het sociaal-zijn'. In drie *case studies* benadrukken Derksen en Beaulieu het belang van reflexiviteit (het nadenken over eigen motieven en manieren van doen). Ze beschrijven hoe in onderzoek naar *priming* – de manier waarop een ervaring de percepties en het gedrag van personen beïnvloedt zonder dat zij zich daarvan bewust zijn – de nadruk is verschoven van het idee van onderzochten als mechanische 'objecten' naar het idee van de noodzaak voor sociale controle om *priming*-effecten te veroorzaken. Om *priming* te laten plaatsvinden is namelijk aanzienlijke controle van de situatie noodzakelijk en recent onderzoek richt zich specifiek op de analyse van dat soort controle. In hun bespreking van interviews en focusgroepen benadrukken ze hoe reflexiviteit socialiteit moduleert. Zo houden de media met hun presentatie van de uitkomsten van opinieonderzoeken het publiek een spiegel voor met navenante effecten op hun socialiteit, en worden focusgroepen actief gemodereerd om 'spontane' individuele opinies bij deelnemers op te wekken. In hun bespreking van sociale softwareplatformen (zoals Flickr) geven ze aan dat deze platformen specifieke socialiteiten produceren door een sociale technologie die aspecten van menselijk inzicht en sociale netwerken combineert met voor- en nadelen van ICT. Dit zijn interessante onderwerpen en het concept van sociale technologie kan bij de analyse van soortgelijke onderwerpen een zinvol handvat bieden.

Inzichten en tekortkomingen

Het handboek biedt verspreid over de verschillende artikelen nog een aantal andere inzichten, maar het heeft ook tekortkomingen. Zo wijst Jarvie naar het belang van rolverwachtingen in het sociale leven, maar heeft hij niet in de gaten dat sociale factoren *gelijktijdig* met individueel handelen veranderen. Agassi verwijst naar Simmels idee dat aandacht voor de maatschappij net zo belangrijk is als aandacht voor individuen, maar hij is kennelijk niet bekend met het werk van Giddens, waarin dit idee methodologisch wordt uitgewerkt. Douglas verwijst terecht naar de rol van waarden in significantieoordelen, bij het beoordelen van bewijs, in taal en concepten, en in de morele verantwoordelijkheid van wetenschappers, maar ze miskent het belang van reflexiviteit, onderdeterminatie en de theorieafhankelijkheid van gegevens. Hartmann en Sprenger, ten slotte, wijzen op de helderheid die wiskunde en statistiek kunnen verschaffen, maar ze merken niet op dat een nadruk op wiskunde en statistiek kan leiden tot uitsluiting van elementen van het sociale leven die niet eenvoudig in wiskundige of statistische modellen kunnen worden gevangen.

Interessant zijn de parallellen die Ross trekt tussen biologisch en sociaal leven, de verschillende benaderingen van het begrip *social mind*, zoals beschreven door Kaufmann, de tekortkomingen van *rational choice*, besproken door Paternotte, en het onderscheid tussen morele regels, sociale normen en wetgeving, gemaakt door Matzavinos. Ook interessant is het betoog van Knuutila en Kuorikoski dat modellen weliswaar een kunstmatig epistemisch karakter hebben, maar dat dit er wel voor kan zorgen dat argumenten kritisch kunnen worden beoordeeld. Waardevol is verder de manier waarop Grüne-Yanoff wijst op het nut van simulatie tijdens exploratie, hoe Fuller een lans breekt voor het belang van toegang tot kennis, en hoe Jiménez-Buedo met Zamora-Bonilla beargumenteert dat de samenbundeling van individuele oordelen het mogelijk maakt voor individuen om samen te leven.

Missers

In veel bijdragen gaat het betoog mank door blinde vlekken. Zo ontbreekt veelvuldig een verwijzing naar het werk van Giddens over de wederzijdse invloeden van het individuele en het sociale; ontbreekt het besef dat continentale filosofie ten grondslag ligt aan kwalitatief en *mixed methods*-onderzoek; worden begrippen als 'taal', 'collectief handelen', 'cultuur' en 'macht' te beperkt geconceptualiseerd; wordt het belang van reflexiviteit, onderdeterminatie en de theorieafhankelijkheid van gegevens niet altijd erkend; en wordt het centrale belang van abductie bij kwalitatief onderzoek niet onderkend (bij abductie wordt een theorie gezocht die een verklaring kan bieden voor een potentieel uniek gegeven (Maso & Smaling, 1998).

Opmerkelijk is verder dat Hedström en Ylikoski in hun bijdrage waarin ze analytische sociologie afzetten tegen interpretatieve sociologie niet lijken te weten dat Weber de grondlegger was van de interpretatieve sociologie en wat interpreta-

tieve sociologie zoal behelst. Daarnaast ontbreken bij Dennis, in zijn bijdrage over pragmatisme en symbolisch interactionisme, besprekingen van en verwijzingen naar ontwikkelingen in de gefundeerde theorie na het boek van Glaser en Strauss uit 1967. Tot slot lijkt Zamora-Bonilla in zijn voorstel voor een verzoening van hermeneutiek en *rational choice* geen besef te hebben van wat hermeneutische interpretatie van betekenis inhoudt.

Evaluatie

Samenvattend is dit handboek niet direct een aanrader voor hedendaagse kwalitatieve onderzoekers. De aandacht voor kwalitatieve en *mixed methods*-methodologieën is beperkt en artikelen over kernaspecten van sociaalwetenschappelijk onderzoek, zoals ethiek en concepten van waarheid, kennis en wetenschap, ontbreken evenals de thema's reflexiviteit, creativiteit, socialisatie en leerprocessen. Eigenlijk is het vooral zinvol dit handboek te bekijken als je erachter wil komen wat je te wachten staat als je om de een of andere reden van plan bent de discussie aan te gaan met de internationale gemeenschap van filosofen op het gebied van de sociale wetenschappen. Voor veel filosofen van de sociale wetenschappen ligt kwalitatief onderzoek kennelijk nog steeds buiten het gezichtsveld.

Literatuur

- Anderson, J.R. (2010). *Cognitive psychology and its implications*. New York: Worth.
- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Lazarsfeld, P.F. & Oberschall, A.R. (1965). Max Weber and empirical social research. *American Sociological Review*, 30(2), 185-199.
- Maso, I. & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom.
- Scott, J. (2001). *Power*. Cambridge, UK: Polity.